

Hagyomány- közelben

Margócsy István: Hajóvonták találkozása

Aki ezeknek a kritikáknak a kritikáját szeretné nyújtani, az nem találja magát könnyű helyzetben. Ezeknek a kritikáknak – legalábbis jelentős részüknek – ugyanis már megszületett a kritikája, igencsak művelt, okos és könnyed tollú szerzők tollából. Az itt most kötetbe foglalt kritikai dolgozatok java része eredetileg a 2000 híres Marginália-rovatában jelent meg, amelyik, ugye, arra a szellemes gondolatra épül, hogy a kritikus Margócsyt, a lapban közölt bírálatához lábjegyzeteket illesztve, szerkesztőtársai azon nyomban alaposan megkritizálják: a bírálat monológját azonnal dialóggá alakítva, egyetlen szólamot megszólaltató textusából rögtön polifón szöveget varázsolva. Ezeknek a dolgozatoknak minden bekezdése, mondata, sőt, szava értő figyelemben részesült hát annak idején.

Mit tehet így a kötet kritikusa? Azt a szellemi portrét kísérelheti meg fölillantani, amelyiket itt, összegyűjtött bírálatainak sorában, Margócsy önmagáról rajzol. Rövidre fogva: a dolgozatok nyomán egy hagyományhű, de semmiképpen sem konzervatív kritikus képe bontakozik ki.

A hagyományhűséget megannyi jel mutatja, a szerepfölfogástól a nyelvhasználaton át az értékelésekig. A szerepfölfogás a kritikus hagyományos szerepére épül, aki, tudjuk, a művet fölmutatva és értékelve, az író és az olvasó között közvetít. A kötet Előbeszéde, figyelemre méltó módon, Kölcsey-idézetek csokrából van összeállítva: az irodalomkritikus szerepének hazai megteremtője, íme, a mai irodalomkritikus számára is érvényes mintával szolgál. A kötetfejezetek a 18. század végétől a 19. közepéig keletkezett szövegekből kiemelt mottókkal indulnak: a magyar régiség, íme, ma is elgondolkodtató szövegeket hordoz. A bírálatok nyelve tudatosan megemelt és árnyalt nyit archaizáló. A kihívóan köznyelvi meg a hangsúlyozottan szaktudományos metanyelven fogalmazott bírálatokkal szemben itt a régi magyar értekező próza nyelve szólal meg: tempósan kanyargó, ráérős gondolatmenetekkel, hosszadalmas, akár egész nyomtatott oldalra rúgó mondatokkal, határozott, tudatosan formált retorikai emelkedettséggel. Az értékelések végül mindig az irodalmi hagyományra vonatkoztatják a megbírált művet. A fiatal kritikusnemzedék éppen azért részesül bírálatban, mert úgymond az új teóriák és az új nyelv bővületében megfelelnek az irodalmi hagyományról. Itt viszont minden mű az irodalmi hagyomány egészéhez viszonyul: onnan nyeri értelmét, és onnan kapja értékét.

A kritikus hagyományhűsége ebben a kötetben ugyanakkor nem jelent konzervativizmust: a hagyományhűség Margócsy kritikáiban nagyon is korszerű irodalomfölfogással és irodalmi ízléssel párosul. Néhány példa csak, illusztrációképpen. A költészet kortársi állapotáról adott áttekintés a szokásos panaszok mögött az önmagát túlélte képviselői irodalomfölfogás hatását kárhozza. **Eörsi István** költészetének határozott bírálatát a versek gyakori didaxisát a klasszicizáló tendenciákkal hozza összefüggésbe. Térey János verses regényének méltatása a posztmodern irodalmat beteljesítő Gesamtkunstwerk-ként köszönti a művet. Kukorelly Endre Tündér Völgyének kritikája a kortársi nyelvkritikus szöveg-irodalomhoz intézett kihívásként értékeli a regényt. Mándy novelláinak elemzése a hagyományos realista novellák kifordításáról, a posztmodern próza megelőlegezéséről beszél. Márton László Árnyas főutcájának ismertetése, hasonlóképp, a klasszikus és romantikus irodalmi hagyomány kifordítását értékeli a regényben.

A kötet, ahogy elfogulatlan kritikagyűjteményhez illő, vegyesen hoz dicsérő és elmarasztaló bírálatokat. A nem ritka dicséret azonban talán sehol sem olyan lelkes, mint Albert Pál kritikakötetének méltatásakor. A Szabad Európa rádió egykori híres kritikusa, olvassuk itt, a par excellence kritikus: kívülről megteremtve magának az itthonról egyébként hiányzó pozíciót, a normalitást képviselte egy nem normális világban. Hatalmas műveltség birtokában, árnyaltan méltányos ítéleteket hozva, minden új művet azonnal a magyar irodalmi hagyomány egészével szembeállítva. A hang nyilvánvalóan nem véletlenül olyan lelkes. Margócsy nem csupán Albert Párról beszél itt: saját kritikusi eszményeiről is.

(*Palatinus*, 461 oldal, 2500 forint)

PERECZ LÁSZLÓ